

majd az elsüllyedt korszakok remekműveit árasztja be a magyar köztudatba.

Féja Géza műve a Névtelen Jegyző, Kézai Simon, Márk barát krónikáitól kezdve egészen Ady-ig, Juhász Gyuláig föl sorolja irodalmunk legértékesebb alkotásait, megjegyezve: mely műveknek kell helyet foglalniok minden iskola, közintézmény, könyvtár és minden művelt ember könyvespolcán. És ugyanakkor rámutat a magyar tudatnak azon alapvető kútforraire, amelyek ma hozzáférhetetlenek, ismeretlenek és az „ős-kiadás” óta meg sem jelentek. Nem mulasztás az, hogy a magyar iskolákban tanítanak olyan magyar irodalmi munkákat és ismeretlik olyan magyar remekíróknak az élettrajzát, akiknek műveit a széles magyar olvasóréteg évszázadok óta nem ismeri és sokhelyütt a műveltebb magyar olvasó sem férhetett hozzájuk?

LÉVAY ENDRE

A német irodalom kincsesháza. Szerkesztette: Keresztury Dezső. Athenaeum kiadása. 1942. 346 l.

„Az európai irodalom kincsesháza” sorozatban Keresztury Dezső arra a feladatra vállalkozott, hogy rövid bevezetővel és jellemző szemelvényekkel képet nyújtson a német irodalom fejlődéséről és főbb eszméiről. Az ilyen vállalkozás sikerét úgy ítélni meg legjobban az ember, ha az olyan olvasó lelkivilágába képzel magát, aki nem tud németül s így ezeken a fordításokon át tekinthet be először mélyebben a német szellemi élet gazdagságába. Keresztury Dezső előszavában rámutat az ilyen antológia szerkesztésével járó rendkívüli nehézségekre, tisztában van feladatának

nagyságával és a szellemi ember köteles áhítatával fogott a szép munkához. Az egyes időszakokat jellemző bevezető soraiban nem téveszti szem elől, hogy csak a lényeg lehet kidomborítani, dicséretes mérséklettel valóban csak azt foglalja össze, ami a német szellemi mozgalmak megértéséhez szükséges, így az olvasó tényleg a lényegre tapintó megállapításokon át láthatja meg az egyes korok legjellemzőbb szellemi jegyeit. Ily módon vezet végig Keresztury a német irodalom rengetegén: a legrégibb nyelvemlékektől és hősi költeményektől kezdve a lovagi virágkoron át a reformáció és humanizmus világába, majd a harminc éves háború viharos időszakán át Nagy Frigyes korába, a német felvilágosodás és népi ébredés szellemi hullámverései között a nagy klasszikusokhoz, Goethehez és Schillerhez, akiknek nem egy kevésbé ismert, de lényeges és jellemző alkotását mutatja be. Nagyon találó fejezeteket iktat be az olyan gazdag és mély német romantika eszmevilágából, amelynek sok-sok árnyalatát egy-egy jól megválasztott szemelvény sikerült fordításával érzékelteti meg. A XIX. század realizmusából is gazdag ízelítőt kapunk, talán a prózaírók között *Wilhelm Raabe* is szerepelhetett volna.

Az újabb irodalmi irányok szemléltetésénél Keresztury Dezső maga is megemlíti az aránylag kevés számú kitűnő műfordítás tényét, mint akadályt a válogatás nehéz munkájában. Valóban az idegen irodalmi alkotások nagyszerű költői tolmácsolói: Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc hasonlíthatatlanul többet ültettek át a francia, angol költői világból, mint a németből. Keresztury így is igen

szép és gazdag gyűjteményt nyújt Stefan George és Rainer Maria Rilke költészetéből; inkább a modern próza jár rosszul; azzal kicsit mostohán bánt. A letűntek közül Thomas Mann, a mai német eszmevilág képviselői és útkészítői sorából pedig érzésünk szerint legalább Kolbenheyer és Carossa regényeiből jó lett volna egy-két jellemző szemelvényt beiktatni, hogy a német irodalomról nyújtott kép teljesebb legyen. Talán az idén 80-ik életévét betöltő Gerhart Hauptmann gazdag és változatos drámai műveiből is lehetett volna néhány részletet felvenni, már csak a szép Áprilyfordítás kedvéért is. Hiszen Az elsüllyedt harang az ő költői tolmácsolásában irodalmi közkincsünké lett, akár csak a közelmúltban megjelent Peer Gynt fordítása, úgyhogy ezekből egy-egy szemelvényt kiválasztani adódó alkalommal külön öröm és talán kötelesség is.

Ennek az egy-két hiány érzésének kifejezésre juttatását nem tudtuk elhallgatni, de hangsúlyozni kívánjuk, hogy az antológia igen gazdagon és jellemzően tárja az olvasó elé a német irodalmi világ fővonalait, így örömmel állapíthatjuk meg: nagy nehézségekbe ütköző vállalkozását kitűnően oldotta meg és valóban eredményesen vezeti végig a német irodalom megismerésére törekvő olvasót azon a rendkívül gazdag és bonyolult szellemi rengetegen, amelyet a költők és írók egy évezredre terjedő seregszemléje bontakoztat az érdeklődő elé. Antológiája nemcsak azok számára élvezetes és hasznos, akik a német nyelv kellő tudása vagy ráérő idő és alkalom híján nem közelíthették meg jobban, eredeti alkotások behatódó olvasásával a német irodalom kincseit, hanem

értékes összefoglalót, ügyes tájékoztatót s főleg jellemző szemelvényeket ad annak kezébe is, aki áttanulmányozta ugyan a német irodalom történetét, sokat olvasott is az irodalmi alkotások közül, de még nem kísérelte meg röviden és mégis jellemzően egységes képbe fogni azt, ami szerteágazó, ezerarcú szellemi alkotó tevékenység és egy évezredre visszatekintő szellemi fejlődés.

Külön meg kell említenünk, hogy az antológia szerkesztője a magyar vonatkozások alkalmoszerű beiktatására is gondolt. Így a *szent-galleni Ekkehard* krónikájából közli a magyarok érkezéséről szóló részt, *Regiomontanus* Mátyás királyhoz című írását, a *XVI-ik századbeli Ismeretlen költő* versét: Intő szózat a törökök ellen, hogyan dúlták fel ezek a keresztény Magyarországot 1522-ben, *Leopold von Ranke* történetírói művéből a Fráter György haláláról szóló részletet.

Ugyancsak külön ki kell emelnünk, hogy igen jellemző fejezeteket közöl a szerkesztő német írók és költők, valamint gondolkodók eszmei fejtegetéseiből. Így ha egymás után említjük *Nagy Frigyes*: A német irodalomról, *Lessing*: A Hamburgi Dramaturgiából, *Herder*: Homér és Osszián, *Kant*: Az örök békéről, *Fichte*: Beszéd a német néphez, *Goethe*: Néhány szó ifjabb költőinkhez, *Schiller*: A népköltő és az idea, valamint a naiv és szentimentális költő, *Novalis*: A kék virág, *Arthur v. Schoppenhauer*: Az igazság kereséséről, *Friedrich Nietzsche*: Apollo és Dionisosz szemelvényeit, beszédes bizonyítékát látjuk, hogy a szerkesztő a gazdag költői és írói gyűjtemény tág körét az eszmei fejlődést tükröző írások egymásutánjával alapozta meg. Úgyhogy az, aki figyelme-

sen olvassa végig ezt az antológiát, nemcsak szép és értékes művészi élményekben gazdagodik, hanem egyszerre meglátja az alkotások szellemtörténeti háttérét és a német eszmei fejlődést. A szerkesztő tehát úgy válogatta össze szemelvényeit és csoportosította az eszmei fejlődés bizonyítékait, hogy ellenállhatatlan vágyat ébreszt az elmélyedő olvasóban a német irodalmi fejlődés és eszmei alakulás behatóbb ismeretére, szinte azt mondhatnók ennek a könyvnek forgatása közben újabb, részletesebb antológiákat és fordításokat kíván. Ez a további művelődni akarás pedig minden termékeny munkának ismertető jele és egyszersmind legszebb dicsérete.

KRAMMER JENŐ.

Ignác Rózsa: Született Moldovában. (Budapest, 1942. Dante, 601 l.)

A magyarság visszatérésének és hazatelepítésének nagy korszakában a legszebb és leghálásabb téma az elkallódott vagy elveszettnek hitt magyarok világának megörökítése. Amerika, Bukovina, és Moldova: ez a három távoli világ, mely a szétszóródott magyarság ezreit vagy százezreit nyelte el, s szakította el, talán mindörökre az anyaországtól. Távoli világok, ahová aranyért, kenyérért mentek az emberek, — vagy „valami nagy nagy bűnt követtek el és béveszték Móduvába.” Mert Moldova az a hely, ahová elveszni mentek a magyarok! A „veszendőség földjéről” szól Ignác Rózsa regénye. Azokról a távoli magyarokról, akik már pusztulófélben vannak, csak „gagyognak és sírni tudnak magyarul, mert az idegen világ és az idegen egyház elnyelte őket. A déli Kárpátok sártengerre, át-

hatolhatatlan erdőségei és az ortodox monostorok misztikája övezi a csángó falvakat, amelyekbe a bujdosó magyar barát már csak lopakodva járhat el „temetni”. Ignác Rózsa regényének hőse ebből a furcsa világból indult el azon az úton, amely a renegátság legsötétebb meg hasonlításaihoz vezet. A szintizta magyarnak született Gergely Dávidot a román pap imája és az ortodox „kalugyerek” tanítása alakította át Gerghelivé, és később a román iskola kitörölte szívéből azt az imádságos üzenetet is, amelyet édesanyja sugott a fülébe halálos ágyán. A gyermeklélek átalakulásának tragikuma a moldovai sártengerben veszi kezdetét: az idegen vallás, az idegen nyelv és környezet már meghódította magának a kis unghureni gyermeket, s az édesanya emléke csak annyi nyomot hagyott benne, hogy még egyszer, bátortalanul is, de megkeresse az utat a csángómagyarok felé. A gimnázium padjai között és a haldokló székely falvakban, mindenütt az elcsángult magyarok nyomorúságos világába lát be; az asszimiláció emelkedő hullámai mind jobban ébresztgetik benne a kisebbségi érzést és a serdülő korban, bár kétségbeesetten, de tudatosan menekül felszínes, híg románsága mögé. A veszendőség földjén nincs megállás. Még egyszer visszanéz: a moldovai sártenger, a románság keleti végeinek népe a halott magyarok népe. S Ghergeli Dávid már messze „előrehaladt azon az úton, amely felé ez az elmaradt, elhagyott nép csak most vándorol.” Úgy érzi, hogy az életet nem lehet visszafelé élni: meg hasonlott lelke számára az egyetlen kiút, Nagyrománia kétes ígérete. Tehetetlen sodródás, hullás ezután az ő élete. Ez a lélekindulás a renegátok, „bangyenek”, el-